

del Comtat (CCandi, *Misc. Hi. Cat.*), no fou per la vila que ho decidí, sinó pel fort castell que al costat la domina, dalt d'un fortíssim puig: de la solidesa i brau aspecte de la posició, vista per ulls de militars i estratèges, ens dona prova l'eloqüent dibuix que en el segle XVII n'envià el gran Beaulieu a Lluís XIV, reproduït en la GGC, p. 234. Des d'allí, i amb la línia de la carena, a les Torres de la Serra d'Almenara que la prolonguen a l'O., quedà Ermengol en posició ferma i sempre més imperforable per part dels moros.

Però és que aquest NL no és més que una de les romanalles d'aquesta emfàtica denominació dels vells romans que ens llatinitzaren. Un altre *Agramunt*, que urbanament prosperà menys, quedà com a nom d'un poble de Segarra, en terme de St. Pere dels Arquells; ben independent, però, del més conegut, car ja és ben al Sud de Cervera, i a més de 30 k. de l'altre. Ja n'hi ha notícia (segons GGC 401, cf. 309) c. 1118, però tot seguit se li canvià el nom en diminutiu, per distingir-lo de l'*Agramunt* principal: un Bernardus de Sadaon, d'*Agrumontel*, ja figura en un doc. de 1182 (Cart. de Poblet, 83), i *Agramuntell* l'anomena el cens de 1359 (*CoDoACA* XII, 54); avui ho pronuncien més aviat amb afèresi *gramuntél* (a Freixenet), *gramuntél* (a Cabanabona). No és exacte que estigui en un pla, com llegeixo en alguna descripció, perquè es troba a 607 alt., tot i que el veí Granyena (2 k. més a l'O.) és només a 300 alt.: hi ha, doncs, aquí un fort ressalt, des del qual comença ja terra muntanyosa cap al SE. (Vilagrasseta, 2 k. més enllà, encara segueix a 618 alt.). De nou, doncs, tenim aquí una aspra turonada.

Fora de Catalunya és un fort castell de Baixa-Navarra, prop d'Amikuze («Mixe»), a la ratlla del bearnès: esdevingué molt important, amb el nom en la forma afrancesada *Gramont*, cap d'un ducat que s'estengué fins a les Landes; Francesc I de *Gramont* prestava homenatge al rei de Navarra l'any 1434 per aquest castell i el de Bidache (Jaurgain, *RIEB* II, 41); però la forma antiga d'aquest nom consta com *Agramont* segle XII, *Agris Montis* 1244, *Agrumont* fi S. XIII (PRaymond, *Dict. Top. B-Pyr.*, s. v.); i encara es mantenia després aqueixa inicial: el noble Fortan de *Agramont* consta en doc. reial navarrès de 1456 (*RIEB* II, 66). D'ells vingué la forta facció dels *Agramonteses*, enemics del Príncep de Viana, i a favor del rei enemic nostre, Joan Sens-Fe, a mj. S. xv. No ens desviï, però, de la bona etimologia aquesta -a- medial que també apareix en el nom del nostre (si bé amb caràcter minoritari), i que en el nom navarrès predomina des d'antic: car és sens dubte el resultat de la nominal dissimilació o-ó > a-ó, en l'acus. ACRUM MONTEM: com ens certifica per altra banda el nom paral·lel *Claramunt* CLARUM MONTEM (on la dissimilació CLARAMONTE degué generalitzar-se des de tan antic, que ja no hi hagué síncope, que altrament, en aquest context fonètic, hi hauria sobrevingut fatalment).

A Portugal *Agramonte*, als afores d'O Porto (Leite de V., *Opúsculos* II, 230), avui nom del cementiri, que com els cementiris en general ha de ser en paratge elevat i airejat.

En terres nostres de Migjorn: Barranc de l'*Agramunt*, en terra ben muntanyosa, entre Pradell i el Coll de la Teixeta (alt Priorat, Iglésies-Santas., *Guia* II, 109); damunt St. Mateu del Maestrat, hi havia un Camp de *Agramunt* que trobo en notes antigues, deixades per A. G.^a Girona; però és dessota i pujant a una collada, el nom de la qual vaig anotar jo allà (xxviii, 137.16), dita ara *Coll de l'Agramunta*.

En fi crec bastant segur que del mateix adjectiu si bé substantivat vénen almenys molts dels NLL portuguesos *Agrelas*, *Agriinha*, *Agrafonte*, que enumera Leite (*l. c.*), i especialment *Agras*. Ara bé, aquest té una resposta en el nom de la vila valenciana d'*Agres*. Pronúncia *ágres* (a Alcoi, Albaida, Val. i al poble mateix, 1935), a Aiello de M. (xxxii, 80.14). És arran de la carena d'una serra tan important com el branc de la Serra de Mariola que separa l'alta vall d'Albaida de la comarca de Cocentaina; «rodeada de vistosos picos, con figuras caprichosas de animales y personas, siendo notables la d'El Frare, y la dels Peons, con cuevas --- del Moro, del Corpi etc.», que pondera SSiv. Però encara més decisivament pogué comptar per a la denominació el fort Castell d'*Agres*, que equiparant-lo al de Mariola, fou assignat primer el 1255 a Ximen Pz. de Oriç per Jaume I, i pel seu successor, a uns altres cavallers el 1388; dins l'àrea del fort castell s'enclavà el famós convent de franciscans fundat el 1578. En la forma *Agres* ja figura en el *Rept.* (p. 479). I en docs. de 1258 i 1264 (MtzFdo., *DocValACA* I, núm. 136, 538); el 1256 li fou atorgat fur de Val. (*EEMCA* III, 272); biblgr. LzVargas, a. 1774 (I, 151). Sens dubte nom d'herència mossàrab de forma ACRAS (o -os, -es) però pronunciat pels moros amb *q*, consonant fortis però sonora, que els nostres assimilaven a la nostra *g*. N'hi hagué un duplicat, 35 k. més al NNO., *Agres* llogaret morisc, del terme d'Anna, que tenia 17 focs l'any 1602; quedà despoblat després de l'expulsió (Lapeyre, *Géogr. Esp. morisque*, p. 39).²

Sens dubte hi ha d'altres noms simples on s'ha perpetuat en el nostre territori el ll. ACER, amb sentit de bravesa o altura i no pas de gust: 'lloc alterós, encinglerat' almenys cap als Pirineus. En particular a Cerdanya: hi ha el més important *Prat Agre* dins el terme de La Tor de Querol (xxiii), car està molt enlairat cap al Pic de la Tòsa; i si bé uns altres *Prats Agres* pertanyents al te. d'Ur són molt més avall, com sigui que es troben penjats damunt el riu (xxiii, 65) també poden al·ludir a la mateixa noció més que no al gust de l'herba (que l'home no tasta, i ell és qui denomina). No ens desorienti el fet que també aparegui *dolç* en toponímia cerdana, com a la *Comadolç* (o *-dóys*, que altres han malentès com *Coma d'Ou* o *Comaró*), entre Er i Llo, i el *Prat Dolç* en te. de Targasona (xxiii, 100), car és en aquests on hem de parlar de sentit figurat: *dolç* oposat realment a *agre*, *aspres*, però com designació de pendents i paisatges suaus (el mateix *suavis* llatí era sinònim de gust dolç en sentit estricte). V. important suplement a aquest article a p. 287.

⁶⁰ 1 No hi ha arrels antropòniques AKR- ni AGR- en